

กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศไทย

ดร.กฤษพงศ์ แนวมาลี
ดร.สลิธร ทองมีนสูง

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ)

กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศ

เมื่อกฎหมาย = ชุดคำสั่ง

หากเงื่อนไขและตัวแปร
ผิดเพี้ยน ย่อมทำให้ผลลัพธ์
ถูกบิดเบือน และกระทบ
สิทธิเสรีภาพของประชาชน

กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศ

ข้างหลังภาพ... มีคำสั่งซ่อนอยู่

**ร้านลาบลุงยาวมีเบียร์อยู่ในเมนู
สุดซ่าปรับอ่วมหลักหมื่น! พ่อคงต้องเลิกขาย**

ภาพ: www.khaosod.co.th

กฎหมาย ในฐานะ ชุดคำสั่งประเทศ

ประเด็นนำเสนอ

ปัญหาของ
ชุดคำสั่ง

บทเรียนการสร้าง
ชุดคำสั่งที่ดี
ในต่างประเทศ

ทิวทางการสร้าง
ชุดคำสั่งที่ดี
ในไทย

ข้อเสนอแนะ

กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศ

ต้นทุนในกระบวนการทางกฎหมาย

กระบวนการทางกฎหมาย

การตรากฎหมาย

การบังคับใช้กฎหมาย

ต้นทุนของรัฐ

ต้นทุนของประชาชน

กฎหมาย

ใบงาน

ชุดคำสั่งประเทศ

ผลชุดคำสั่งเชื่อว่าแก้ปัญหาได้...

กฎหมายเยอะ

ใบอนุญาตเยอะ

คณะกรรมการเยอะ

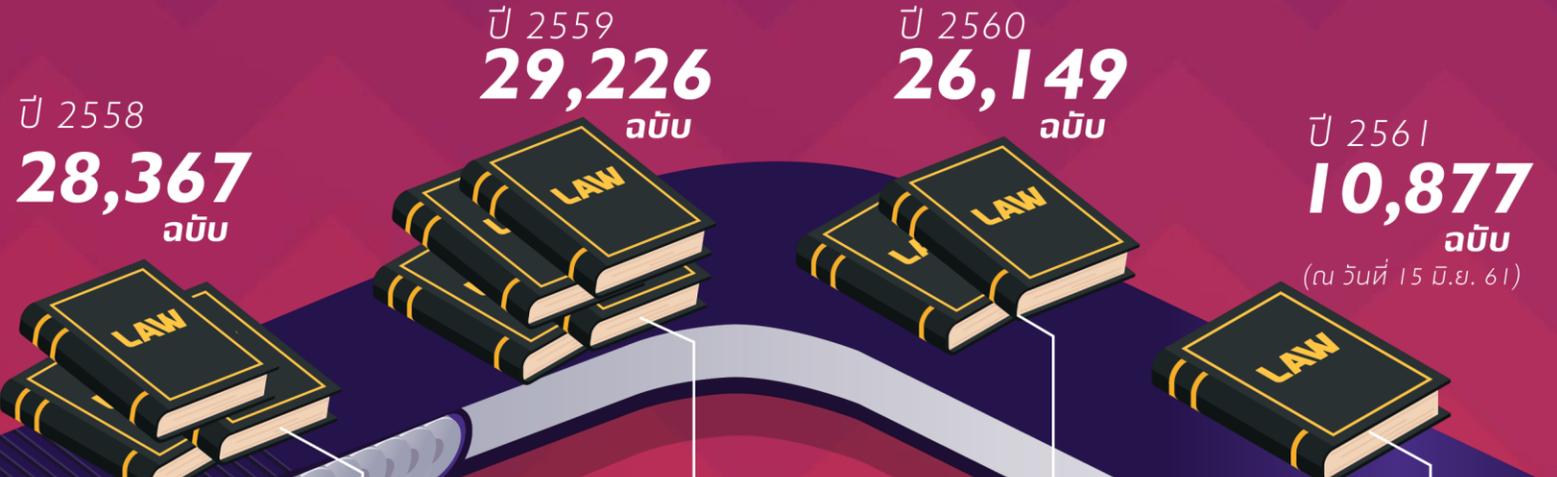
กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศ

ประกาศกฎหมาย
กว่า 7 หมื่นฉบับ
ในช่วง 3 ปี

กฎหมายเยอะ

ข้อมูลจำนวนกฎหมายที่มีการประกาศใช้ของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (ฉบับ)

พระราชบัญญัติ/ พระราชบัญญัติ ประกอบรัฐธรรมนูญ	107	63	90	18
พระราชกำหนด	4	3	2	5
พระราชกฤษฎีกา	149	118	112	32
กฎ กฏกระทรวง	463	432	552	167
ระเบียบข้อบังคับ	472	623	450	245
ประกาศ	27,030	27,694	24,822	10,339
คำสั่ง	253	359	303	89

กฎหมาย ใบอาบะ ชุดคำสั่งประเทศ

- ใบอนุญาตเกือบ 1,700 ชนิด
- กว่า 10,500 กระบวนการ

ใบอนุญาตเยอะ

ต้นทุนที่เกิด:

ค่าใช้จ่ายในการขออนุญาต

ค่าใช้จ่ายในการต่อใบอนุญาต

กระบวนการซับซ้อนระยะเวลา
ในการพิจารณาอนุญาต
ยาวนาน

ต้นทุนในการทำตามเงื่อนไข
ในใบอนุญาต

กฎหมาย

ใบงาน

ชุดคำสั่งประเทศ

ผลกระทบของระบบ ใบอนุญาตที่ไม่จำเป็น

บั้นทอนการแข่งขัน

ภาวะคือราคาแพงขึ้น

ใบอนุญาตเยอะ

ต้นทุน

ใบอนุญาตชายโซ่ (ต่อใบ)

ประชาชน
2,700 บาท

รัฐ
93 บาท
(เวลา 35 นาที)

ต้นทุน

ขออนุญาตเคลื่อนย้ายโซ่ (ต่อครั้ง)

ประชาชน
1,977 บาท

รัฐ
93 บาท
(เวลา 35 นาที)

กฎหมาย ในฐานะ ชุดคำสั่งประเทศ

ปี 2560

- คณะกรรมการ 345 คณะ
- ตามกฎหมาย 215 ฉบับ

คณะกรรมการเยอะ

มีคณะกรรมการ...เพื่อแก้ปัญหาที่สำคัญ เพราะ

- ความเชี่ยวชาญหลายสาขา
- เพื่อประสานแผนงานและนโยบาย
- อำนาจตัดสินใจไม่ผูกขาดอยู่กับบุคคลคนเดียว

กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศ

ชุดคำสั่งเยอะเพราะเชื่อว่าแก้ปัญหาได้

องค์กรเอกชนซ้ำซ้อน ทำให้ดำเนินการล่าช้าไปอีก

ตัวอย่าง

คณะกรรมการ
นโยบายป้องกันและลดอุบัติเหตุ
ทางถนนแห่งชาติ (นปท.)
ตามระเบียบสำนักนายกฯ ว่าด้วย
การป้องกันอุบัติเหตุทางถนน 2554

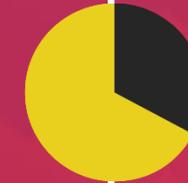
มีนายกรัฐมนตรี
เป็นประธาน

ตั้งแต่มีระเบียบมา
ประชุมไม่เกิน 5 ครั้ง

มีอัตราการเกิดอุบัติเหตุ
สูงเป็นอันดับ 9 ของโลก

เสียชีวิตจากอุบัติเหตุทางถนน
ปีละประมาณ 22,491 ราย

คิดเป็น 32.7 คนต่อประชากร 1 แสนคน

ข้อมูล ณ ธันวาคมที่ 15 กันยายน 2563

การกำหนดให้คณะกรรมการ
มีหน้าที่ในการบริหาร
เช่น การอนุมัติ การอนุญาต

กฎหมาย ในฐานะ ชุดคำสั่งประเทศ

คำสั่งกว้าง ทำสืบสนทั้งคนบังคับใช้และคนถูกบังคับ

พ.ร.บ.ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ. 2551

มาตรา 32 ห้ามโฆษณา เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ หรือแสดงชื่อ หรือเครื่องหมายของ

เครื่องดื่มแอลกอฮอล์อันเป็นการอวดอ้างสรรพคุณ หรือชักจูงใจให้ผู้อื่นดื่ม โดยตรงหรือโดยอ้อม

ผลที่เกิด

ถูกหมายเรียก

มากกว่า 1 พันราย

การให้แรงจูงใจในการจับ

การลงโทษที่ไม่ได้สัดส่วน

กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศ

คำสั่งไม่ได้สัดส่วน ชวนฉวน

โฆษณา
เหล้าเบียร์
จับปรับ 5 แสน

VS

เมาขับรถ
ชนคนตาย
ปรับ 2 แสน

กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศ

พระราชบัญญัติประชณีย์ พ.ศ. 2477 มาตรา 5, 6 ซึ่งได้ให้อำนาจบริษัทประชณีย์ไทย มีสิทธิขาดในการดำเนินงานแต่เพียงผู้เดียวสำหรับประชณีย์ภัณฑ์

- บริษัทที่เข้ามาดำเนินการรับส่งจดหมายระหว่างประเทศและภายในประเทศเสียค่าใช้จ่ายในอัตราประมาณ 25-67 บาท ต่อฉบับ ซึ่งขึ้นอยู่กับน้ำหนัก

ที่มา: มาตรา 62 และ 63 ของ พ.ร.บ.ประชณีย์ให้กับกรมศุลกากรและบ.ประชณีย์ไทย

คำสั่งไม่อัปเดตให้เป็นปัจจุบัน

กรณีการประกอบกิจการประชณีย์ภัณฑ์

ที่มาของประชณีย์ไทย

2426

กรมประชณีย์

2520

เป็นรัฐวิสาหกิจ
ใช้ชื่อว่า
การสื่อสารแห่งประเทศไทย (กสท.)

2546

แปรรูปรัฐวิสาหกิจ
เป็นบริษัทประชณีย์
จำกัดเป็นผู้ดูแล
บริการด้านประชณีย์
ไทยทั้งหมด

กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศ

ก่อนออกกฎหมาย

การประเมินผลกระทบกฎหมาย Regulatory Impact Assessment (RIA)

ประเมินความจำเป็น

วิเคราะห์ผลกระทบ

รับฟังความคิดเห็นประชาชน

หลังออกกฎหมาย

การประเมินผลสัมฤทธิ์ Regulatory Guillotines

ทบทวนกฎหมายที่บังคับใช้

ยกเลิก หรือแก้ไข

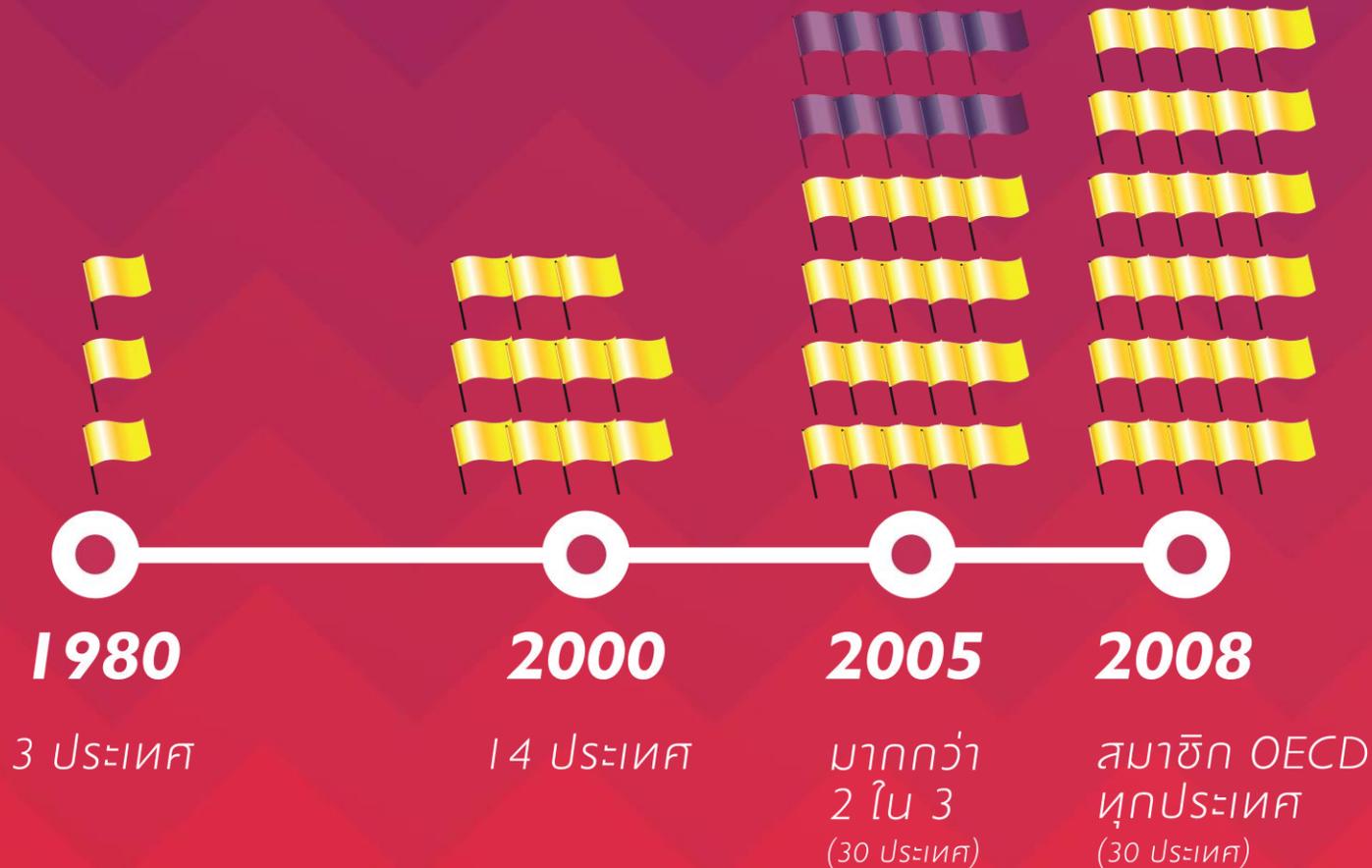
รับฟังความคิดเห็นประชาชน

กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศ

ประเทศสมาชิก OECD ที่นำ RIA มาใช้

แนวโน้มใน OECD

กรอบแนวทางประเมินผลกระทบของร่างกฎหมาย

- 1 ลักษณะของปัญหาที่ทำให้ต้องตรากฎหมาย
- 2 ความเหมาะสมของการแทรกแซงโดยรัฐ
- 3 การออกกฎหมายเป็นหนทางเดียวหรือไม่
- 4 กฎหมายขัดแย้งกันหรือไม่
- 5 หน่วยงานใดมีความเหมาะสมในการดำเนินการ
- 6 ผลประโยชน์กฎหมายคุ้มต้นทุนหรือไม่
- 7 ผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้เสียต่างๆรอบด้าน
- 8 ข้อบัญญัติกฎหมายชัดเจน เข้าใจได้ง่าย
- 9 ผู้มีส่วนได้เสียได้แสดงความเห็น
- 10 การใช้บังคับกฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศ

ระดับกฎหมายที่ต้อง RIA

แคนาดา

มากกว่า
50 ล้านเหรียญสหรัฐ

สหรัฐอเมริกา

กฎหมายที่สร้างประโยชน์ ต้นทุน
หรือรายจ่ายมากกว่า
100 ล้านเหรียญสหรัฐ
หรือสร้างผลกระทบต่อการทำงาน
ประจำวัน เศรษฐกิจ

เม็กซิโก

ร่างกฎหมายทั้งจากส่วนกลางและท้องถิ่นทั้งหมด

เกาหลีใต้

มากกว่า 1 หมื่นล้านบาท
(227 ล้านบาท)

ออสเตรเลีย

ไม่ได้กำหนดเพดาน
แต่ระบุกว้างๆ ว่าสร้างผลกระทบ
อย่างมีนัยสำคัญ

*TDRI (2557) "โครงการศึกษาวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย" หน้า 2.7-2.10

**การพัฒนากระบวนการประเมินผลกระทบการออกกฎ ระเบียบ และกฎหมายไทย หน้า 45-46

ระดับของกฎหมายที่ต้องทำ RIA

เนเธอร์แลนด์
ผลกระทบต่อ
ภาคธุรกิจ

ฝรั่งเศส
ผลกระทบต่อ
ภาคธุรกิจ
และหน่วยงานรัฐ

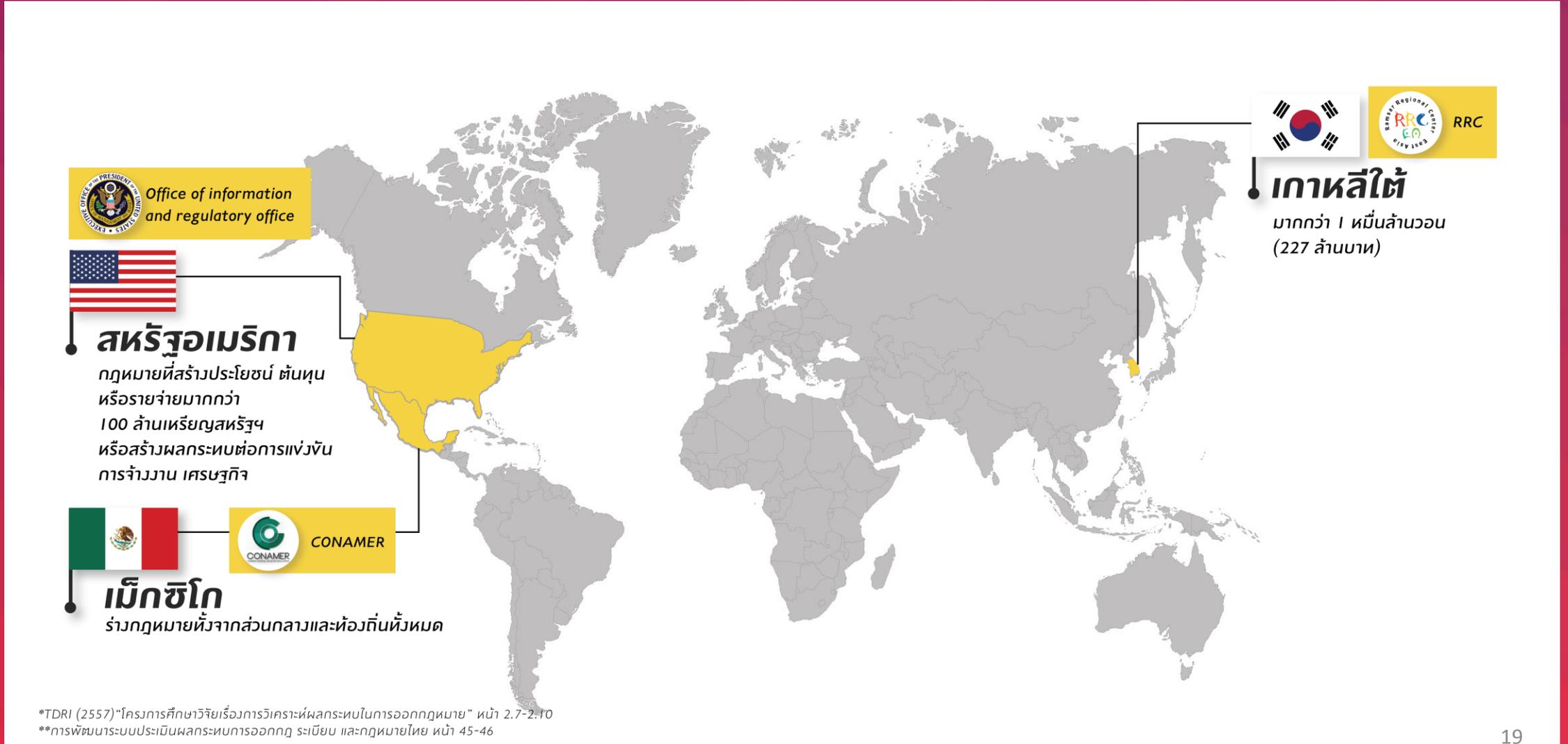
ฟินแลนด์
ผลกระทบต่อ
งบประมาณ แร่งาน
สิ่งแวดล้อม ประชาชน
สังคม

กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศ

ระดับกฎหมายที่ต้อง RIA / หน่วยงานกำกับ

*TDRI (2557) "โครงการศึกษาวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย" หน้า 2.7-2.10
**การพัฒนาระบบประเมินผลกระทบการออกกฎ ระเบียบ และกฎหมายไทย หน้า 45-46

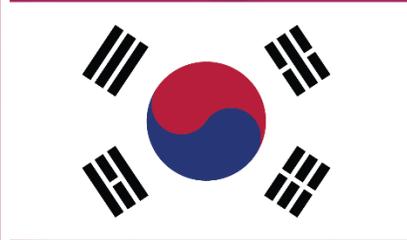
กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศ

กียอตินกฎหมายในต่างประเทศ

เกาหลีใต้

- ★ โละกฎหมายได้ 48%
- ★ ต้นทุนรัฐลด 4.4% ของ GDP
- ★ เพิ่มการจ้างงาน 1 ล้านตำแหน่ง

เวียดนาม

- ★ ทบทวนขั้นตอนราชการ 5000 กระบวนงาน
- ★ โละทิ้ง 484 กระบวนงาน
- ★ ลดต้นทุนภาคธุรกิจ

มอลโดวา

- ★ กฎหมายที่ถูกนำมาทบทวน 1,130 ฉบับ
- ★ 285 ฉบับถูกปรับปรุงแก้ไข
- ★ 99 ฉบับถูกโละทิ้ง

กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศไทย

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

รัฐต้องมีเป้าหมายชัดเจน

รัฐต้องร่วมมือกับประชาชน

ต้องมีหน่วยงาน QC

และภาคธุรกิจ

กระบวนการ RIA และกียอิติน

กฎหมาย ในฐานะ ชุดคำสั่งประเทศ

วิวัฒนาการการทบทวนกฎหมายของไทย

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการเสนอเรื่องต่อ ครม.

หนังสือสำนักเลขาธิการ ครม. เรื่องหลักเกณฑ์และแนวทางการพิจารณา ก่อนการเสนอร่างกฎหมาย

คณะกรรมการปรับปรุงกฎหมาย

พ.ร.บ. อำนวยความสะดวก
ในการพิจารณาอนุญาตของทางราชการ

พ.ร.ฎ. การทบทวนความเหมาะสมของกฎหมาย

2531

2534

2544

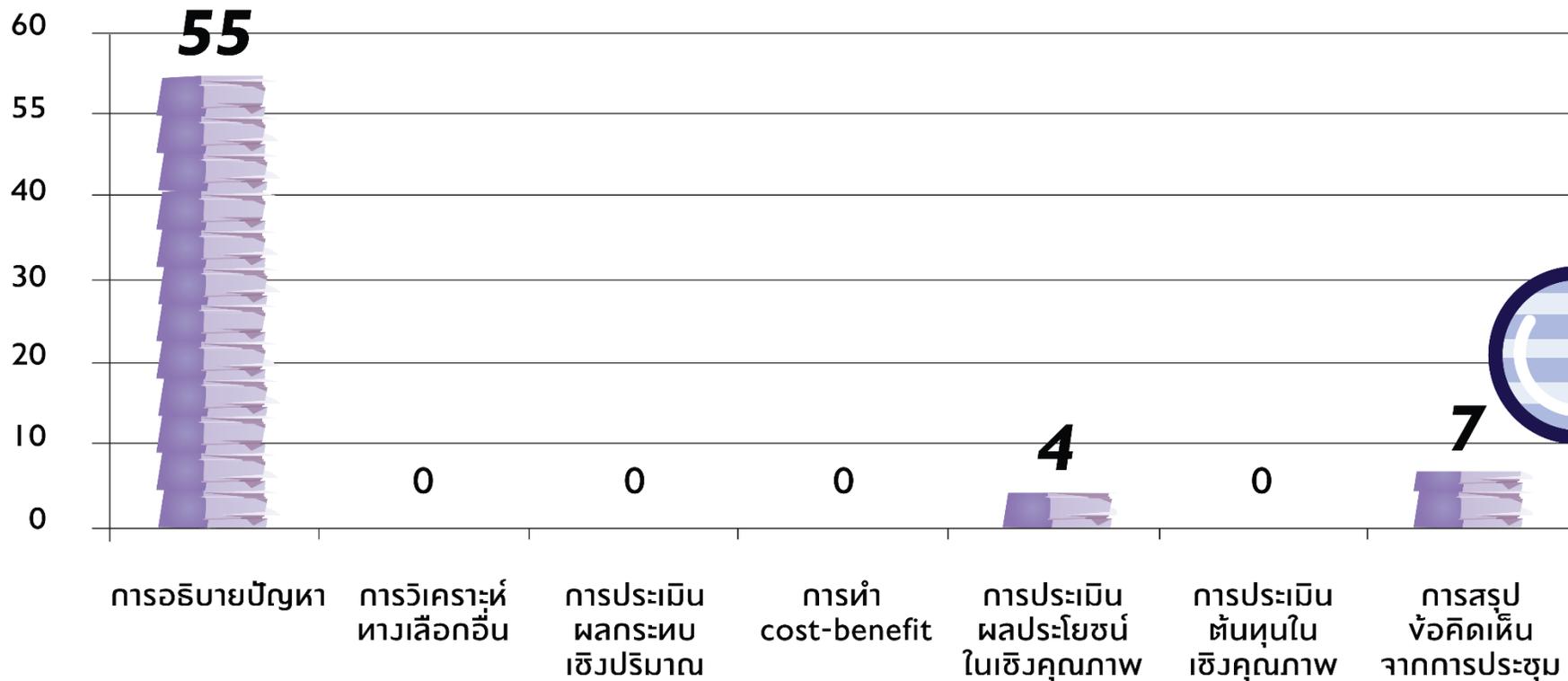
2558

กฎหมาย ในฐานะ ชุดคำสั่งประเทศ

ข้อมูลรายละเอียดของรายงาน RIA ไทย (จากการสำรวจปี พ.ศ. 2556)

จำนวนฉบับ

กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560

มาตรา 77 วรรคสอง (Regulatory Impact Analysis)

"ก่อนการตรากฎหมายทุกฉบับ รัฐพึงจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายอย่างรอบด้านและเป็นระบบ รวมทั้งเปิดเผย ผลการรับฟังความคิดเห็นและการวิเคราะห์นั้นต่อประชาชน และนำมาประกอบการพิจารณา ในกระบวนการตรากฎหมายทุกขั้นตอน..."

มาตรา 77 วรรคสอง (Guillotine)

"...เมื่อกฎหมายมีผลใช้บังคับแล้ว รัฐพึงจัดให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายทุกรอบระยะเวลาที่กำหนดโดยรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องประกอบด้วย เพื่อพัฒนากฎหมายทุกฉบับให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป"

กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศ

พ.ร.บ. หลักเกณฑ์การจัดทำร่างกฎหมาย และประเมินผลสัมฤทธิ์ฯ 2562

ขอบเขตกฎหมาย

RIA

- ★ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ
- ★ พระราชบัญญัติ
- ★ ประมวลกฎหมาย

กียอติน
กฎหมาย

- ★ พระราชบัญญัติ
- ★ พระราชกำหนด
- ★ ประกาศหรือคำสั่ง
- ยกเว้น
  - กฎหมายที่มีผลใช้บังคับชั่วคราว
  - กฎหมายกำหนดให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง
  - กฎหมายว่าด้วยการปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรมฯ
  - กฎหมายกำหนดวิหยาฐานะ เครื่องหมาย หรือเครื่องแบบ

ประเด็นที่ต้องพิจารณา

ก่อนตรากฎหมาย

- ★ การวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น
- ★ การรับฟังความคิดเห็นผู้เกี่ยวข้อง
- ★ การตรวจสอบเนื้อหาจอร่างกฎหมาย
  - ระบบใบอนุญาต
  - ระบบคณะกรรมการ
  - การกำหนดโทษอาญา
- ★ ตรวจสอบเงื่อนไขการเผยแพร่ข้อมูล, ในระบบกลาง

ภายหลังมีกฎหมายแล้ว

- ★ ประเมินเมื่อครบ 5 ปี หลังใช้บังคับกฎหมาย
- ★ การวิเคราะห์ความจำเป็นและผลกระทบกฎหมาย
- ★ การตรวจสอบเนื้อหากฎหมาย
- ★ การประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมาย
- ★ ยกเลิก แก้ไข หรือปรับปรุงกฎหมาย

ผู้ควบคุมตรวจสอบคุณภาพ

- ★ สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี
- ★ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา
- ★ รัฐสภา

- ★ ผู้รักษาการตามกฎหมาย หรือ นายกรัฐมนตรี (กำกับและติดตามการประเมินของหน่วยงาน)

- ★ คณะกรรมการพัฒนากฎหมาย (ให้คำแนะนำแก่หน่วยงานเพื่อปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติม)

หน่วยงานรับผิดชอบระบบข้อมูลกลาง

- ★ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา
- ★ สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์กรมหาชน)

พ.ร.บ. หลักเกณฑ์การจัดทำร่างกฎหมายฯ
ศาล มีอำนาจไม่ลงโทษ หรือลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนด (มาตรา 6)

ศาลฎีกา ออกระเบียบ

ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา ว่าด้วยการดำเนินการกรณีบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ศาลจะใช้บังคับแก่คดีหมดความจำเป็นหรือไม่ สอดคล้องกับสภาพการณ์ หรือที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิต หรือการประกอบอาชีพ พ.ศ. 2563

กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศ

บัญชีท้ายพ.ร.บ.ยกเลิกกฎหมายบางฉบับที่**หมดความจำเป็นหรือซ้ำซ้อน**กับกฎหมายอื่น (ฉบับที่ 2) พ.ศ. **2560**

1. กฎหมายป็นส่วนน้ำมันเชื้อเพลิง
2. กฎหมายควบคุมแร่ดีบุก
3. กฎหมายการประกอบอาชีพงานก่อสร้าง
4. กฎหมายประกอบอาชีพงานก่อสร้าง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2524

ตัวอย่างที่ผ่านมาในการยกเลิกกฎหมายที่ไม่จำเป็นโดยสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

บัญชีท้ายพระราชบัญญัติยกเลิกกฎหมายบางฉบับที่**หมดความจำเป็นหรือซ้ำซ้อน**กับกฎหมายอื่น พ.ศ. **2558**

1. กฎหมายควบคุมและจัดการกิจการหรือทรัพย์สินของคนต่างด้าวบางจำพวกในภาวะคับขัน พุทธศักราช 2484
2. กฎหมายส่งเสริมสินค้าขาออก พ.ศ. 2503
3. กฎหมายส่งเสริมสินค้าขาออก (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2509
4. กฎหมายควบคุมการเช่าเคหะและที่ดิน พ.ศ. 2504
5. กฎหมายควบคุมการเช่าเคหะและที่ดิน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2509
6. กฎหมายควบคุมการเช่าเคหะและที่ดิน (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2500
7. กฎหมายป้องกันการกระทำบางอย่างในการขนส่งสินค้าขาออกทางเรือ พ.ศ. 2511
8. กฎหมายสถานสินเชื่อกองถิ่น พ.ศ. 2518
9. ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 45 ลงวันที่ 17 มกราคม พุทธศักราช 2515
10. ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 76 ลงวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2515
11. ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 252 ลงวันที่ 16 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2505

พบว่ากฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับ “การขอ
อนุญาต” จำนวน 1 พันกระบวนการ

สร้างต้นทุนประชาชน
ประมาณ 2 แสนล้านบาทต่อปี

หากตัดโละกฎหมายที่ไม่จำเป็น
ภาคเอกชนจะประหยัดต้นทุนลงได้
ราว 1.3 แสนล้านบาทต่อปี (หรือเทียบเท่า
ร้อยละ 0.8 ของ GDP ปี 2561)

ไทยมีแนวทาง แต่ยังมีปัญหาในการปฏิบัติ

ประเทศไทยมีกฎหมายที่กำหนดแนวทางในการพัฒนาคุณภาพของการกำกับดูแลที่ดี และรัฐบาลมีความมุ่งมั่นที่จะผลักดันการทบทวนกฎหมาย

การทบทวนกฎหมาย
ขีดความสามารถ
เจ้าหน้าที่ และ
หน่วยงานราชการมี
จำกัด

การตรวจสอบกระบวนการ
ของหน่วยงานกลาง รวมทั้ง
ศาล

ระบบฐานข้อมูลกลางของ
กฎหมาย
ยังไม่สมบูรณ์พอ สำหรับ
กระบวนการรับฟังความเห็น
ของประชาชน

แนวปฏิบัติในการวิเคราะห์
ผลกระทบกฎหมาย

- ขาดรายละเอียด
- ขาดระบบการประเมินที่ชัดเจนว่า
กฎหมายใดควรถูกยกเลิก

กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศ

**เร่งพัฒนา
ขีดความสามารถ
ของเจ้าหน้าที่**

เจ้าหน้าที่ควรมีความรู้
ความเข้าใจในหลักการ
ของ RIA และ การกียอติน
กฎหมาย

**ควรมีกรอบแนวทาง
จัดทำ RIA และ
การกียอตินกฎหมาย
ที่ชัดเจนมากขึ้น**

โดยปรับปรุงแบบฟอร์ม/คู่มือ
RIA และ การกียอตินกฎหมาย
ที่เป็นมาตรฐาน

ข้อเสนอแนะ (1)

**พัฒนาหน่วยงานกลาง
ตรวจสอบมาตรฐานรายงาน
RIA และกียอตินกฎหมาย
(เพื่อการประเมินสมบูรณ์แบบ)**

ทั้งการตรวจสอบภายในกระทรวง
และภายนอกโดยผู้เชี่ยวชาญ

กฎหมาย

ในฐานะ

ชุดคำสั่งประเทศ

ข้อเสนอแนะ (2)

พัฒนาระบบ ข้อมูลกลาง เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม

เชื่อมโยงกฎหมาย
ของทุกหน่วยงาน
ประชาชนสามารถมีส่วนร่วม
เสนอความคิดเห็น
ต่อร่างกฎหมาย
ได้โดยสะดวก

ใช้ทางเลือกอื่น แทนการออกกฎหมาย แทรกแซงกลไกตลาด

ขึ้นทะเบียนแทนใบอนุญาต
เช่น การใช้กฎหมาย
แข่งขันทางการค้า หรือ
คุ้มครองผู้บริโภค หรือ
การทำ regulatory sandbox
เป็นต้น

กฎหมาย ในฐานะ ชุดคำสั่งประเทศ

รัฐต้องพัฒนา
กำลังคน

หนุนให้เกิดการทำงาน
ที่สะดวก
พร้อมมีหน่วยงาน
ช่วยตรวจสอบ

เปิดให้
ประชาชน
มีส่วนร่วม

กฎหมายไม่ใช่ทางเลือกเดียว
และไม่ใช้ทำทออบสุดท้าย
ในการแก้ปัญหาประเทศ

